

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Η ποίηση γενικά διακρίνεται σε **προσωπική** και **απρόσωπη**.

Στην **προσωπική** ποίηση ανήκουν όλα τα ποιητικά κείμενα που έχουν γραφεί από γνωστούς δόκιμους ποιητές (π.χ. Κάλβος, Σολωμός, Παλαμάς, Καβάφης, Σικελιανός, Σεφέρης, Ελύτης κ.ά.).

Στη λεγόμενη **απρόσωπη ποίηση** ανήκουν όλα τα ποιητικά κείμενα για τα οποία δεχόμαστε καταρχήν ότι δημιουργός τους είναι ο λαός. Τα ποιητικά κείμενα αυτής της κατηγορίας, που ο αρχικός τους δημιουργός παραμένει άγνωστος και ανώνυμος και τα αποδίδουμε στη λαϊκή ποιητική δημιουργία, τα ονομάζουμε, γενικά, **δημοτικά τραγούδια**.

Ένα δημοτικό τραγούδι (π.χ. ένα μοιρολόι ή ένα κλέφτικο) είναι δυνατό να μας έχει παραδοθεί σε διάφορες μορφές. Έτσι, πολλά δημοτικά τραγούδια μπορεί να έχουν το ίδιο θέμα ή να αναφέρονται στο ίδιο πρόσωπο, αλλά να παρουσιάζονται με διαφορετικές μορφές. Αυτές τις διαφορετικές μορφές τις ονομάζουμε **παραλλαγές**.

Κατηγορίες δημοτικών τραγουδιών

Τα δημοτικά τραγούδια μπορούμε να τα χωρίσουμε σε **τρεις** μεγάλες κατηγορίες:

α) στην πρώτη κατηγορία κατατάσσουμε όλα τα δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται γενικά στο λεγόμενο **δημόσιο βίο** (π.χ. ακριτικά, κλέφτικα, θρήνοι για την άλωση πόλεων κτλ.)

β) στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσουμε όσα δημοτικά τραγούδια αναφέρονται σε **εκδηλώσεις και συνήθειες του ιδιωτικού βίου** (π.χ. της ξενιτιάς, μοιρολόγια, νανουρίσματα, της αγάπης κτλ.)

γ) στην τρίτη κατηγορία εντάσσονται οι λεγόμενες **παραλογές**, που αποτελούν από μόνες τους μιαν ιδιότυπη και ξεχωριστή μορφή δημοτικών τραγουδιών.

Μορφολογικά χαρακτηριστικά

Τα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζουν ορισμένα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά. Τα κυριότερα από αυτά είναι τα εξής:

α) Τα περισσότερα δημοτικά τραγούδια, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, είναι γραμμένα σε μέτρο **ιαμβικό**, δηλαδή μια άτονη και μια τονισμένη συλλαβή (- -') και σε στίχο **δεκαπεντασύλλαβο**, που χωρίζεται σε δύο ημιστίχια (το πρώτο είναι οκτασύλλαβο, το δεύτερο επτασύλλαβο) π.χ. ο στίχος *από μακριά τη χαιρετά κι από κοντά της λέγει* χωρίζεται ως εξής:

Α	πό	μα	κριά	τη	χαι	ρε	τά	κι α	πό	κο	ντά	της	λέ	γει
-	-'	-	-'	-	-'	-	-'	-	-'	-	-'	-	-'	-
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
α' ημιστίχιο								β' ημιστίχιο						

β) Πολύ συχνά το δεύτερο ημιστίχιο αποτελεί επανάληψη και νοηματική αναδίπλωση του πρώτου, π.χ. Εδώ είσαι σκλάβα του πασά, / σκλάβα των Αρβανίτων

γ) Κανονικά η **ομοιοκαταληξία** είναι στοιχείο που δε χαρακτηρίζει τα δημοτικά τραγούδια. Σπάνια και σε ορισμένα μόνο είδη δημοτικών τραγουδιών, όπως είναι λ.χ. τα λιανοτράγουδα, θα συναντήσουμε το φαινόμενο της ομοιοκαταληξίας.

δ) Στα δημοτικά τραγούδια, ο κάθε στίχος εκφράζει κανονικά ένα πλήρες και ολοκληρωμένο νόημα, χαρακτηρίζεται δηλαδή ο κάθε στίχος και από συντακτική αυτοτέλεια και από νοηματική πληρότητα. π.χ. Ο Χάρος έτρωγε ψωμί, κι η κόρη τον κερνούσε

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που η αρχή και το χαρακτηριστικό γνώρισμα «στίχος και νόημα» παραβιάζεται (ιδιαίτερα όταν ο στίχος περιέχει κλητική προσφώνηση), π.χ. 'Ηλιε μου και τρισήλιε μου και κοσμογυριστή μου

ε) Η **γλώσσα** των δημοτικών τραγουδιών είναι ιδιαίτερα δραστική, ζωντανή και παραστατική. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ποιητική εκφραστική στηρίζεται κυρίως στην πληθωρική χρήση του ρήματος και του ουσιαστικού, π.χ. Κατέβηκε, αγκαλιάστηκαν κι απέθαναν κι οι δύο

στ) Σε πολλά δημοτικά τραγούδια συναντάμε το χαρακτηριστικό γνώρισμα των **άστοχων ερωτημάτων**, π.χ. Μήνα σε γάμο ρίχνονται, μήνα σε χαροκόπι;

ζ) Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι οι σταθεροί εκφραστικοί τρόποι που, καθώς χρησιμοποιούνται αναλλοίωτοι από ποίημα σε ποίημα, αποτελούν πλέον τα λεγόμενα **εκφραστικά μοτίβα**.

η) Ιδιαίτερο επίσης χαρακτηριστικό των δημοτικών τραγουδιών είναι ο λεγόμενος παμψυχισμός: όλα δηλαδή τα άψυχα (βουνά, ποτάμια, δέντρα κτλ.) αποκτούν φωνή και συμπεριφέρονται ως ανθρώπινες οντότητες,

π.χ. Ο Όλυμπος κι ο Κίσσαβος, τα δυο βουνά μαλώνουν

Κατηγορίες και ομάδες των δημοτικών τραγουδιών

Τα δημοτικά τραγούδια χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: τα **λυρικά** και τα **διηγηματικά**.

Κάποιες από τις **ομάδες των λυρικών** είναι: **Ιστορικά, Θρησκευτικά, Γνωμικά, Κλέφτικα, Μοιρολόγια, Της ξενιτιάς, της αγάπης, Νανουρίσματα.**

- **Ιστορικά:** αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα γενικού ενδιαφέροντος για το έθνος ή εγκωμιάζουν και εκφράζουν το θαυμασμό ενός προσώπου ή μιας οικογένειας, ενός τόπου και των ανθρώπων του.

- **Γνωμικά:** προτρέπουν, συμβουλεύουν και δίνουν μια κοσμοαντίληψη του λαού. Στα γνωμικά εκφράζονται λαϊκές θέσεις για το θάνατο, την αξία της ζωής, την οικογενειακή αγάπη κ.α.

- **Κλέφτικα:** ηρωικά τραγούδια που γεννήθηκαν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και έχουν για θέμα τους τη ζωή, τα κατορθώματα και τις άλλες αρετές των κλεφτών και των αρματολών.

- **Της ξενιτιάς:** έχουν για θέμα τους τα βάσανα και τις ανάγκες της ζωής που επιβάλλουν το ξερίζωμα από την πατρίκη γη, καθώς και την αδυναμία προσαρμογής στον ξένο τόπο. Σ' αυτά τα τραγούδια ακατάβλητη είναι η ελπίδα της επιστροφής. Ο πόνος της ξενιτιάς είναι βαρύς· βαρύτερος τότε, αν υπολογιστούν οι δυσκολίες της μετακίνησης στα παλιότερα χρόνια και η διάλυση πολλών σχέσεων. Γι' αυτό κι ο τόνος των τραγουδιών αυτών είναι τόνος θανάτου.

- **Νανουρίσματα:** συνθέτονται αποκλειστικά από γυναίκες, όταν χορεύουν στην αγκαλιά τους τα παιδιά ή τ' αποκοιμίζονται στην κούνια τους. Δε συνοδεύονται από μουσικά όργανα.

Στα **διηγηματικά**, ανάλογα με το θέμα τους έχουμε τις εξής ομάδες: **ακριτικά, παραλογές.**

- **Ακριτικά:** λέγονται τα τραγούδια που αφηγούνται τους άθλους, τις περιπέτειες και τη γενναιότητα των ακριτών του Βυζαντίου. Τα περισσότερα ακριτικά αναφέρονται στο Διγενή, στις ανδραγαθίες, τους έρωτες και το θάνατό του.

- **Παραλογές:** Οι παραλογές αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία δημοτικών τραγουδιών. Έχουν όλα τα γνωρίσματα που διακρίνουν γενικά τη δημοτική ποίηση. Παράλληλα, όμως, παρουσιάζουν και ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, με τα οποία ξεχωρίζουν από τις άλλες κατηγορίες δημοτικών τραγουδιών. Συγκεκριμένα, οι παραλογές, ως ιδιαίτερη κατηγορία δημοτικών τραγουδιών παρουσιάζουν τα ακόλουθα **χαρακτηριστικά:**

- α) Είναι συνήθως **πολύστιχα** ποιήματα με **αφηγηματικό** και **επικολυρικό** χαρακτήρα. Από την άποψη αυτή,

πλησιάζουν κάπως και συγγενεύουν με τα ακριτικά τραγούδια. Ορισμένες μάλιστα φορές, δεν είναι και τόσο ευδιάκριτα τα όρια μεταξύ των παραλογών και των ακριτικών τραγουδιών.

β) Ως αφηγηματικά τραγούδια αναπτύσσουν ένα **μύθο** (=μια υπόθεση, μια ιστορία) που εξελίσσεται σταδιακά και έχει όλα τα γνωρίσματα και τα στοιχεία της αφηγηματικής ποιητικής γραφής: αρχή και δέση του μύθου, σταδιακή εξέλιξη και κορύφωση και, τέλος, λύση.

γ) Αντλούν το **περιεχόμενό** τους από αρχαίους ελληνικούς μύθους, από νεότερες παραδόσεις, από διάφορα δραματικού χαρακτήρα κοινωνικά περιστατικά, από την ιστορική μνήμη, ή έχουν υπόθεση εντελώς πλαστή.

δ) Παρουσιάζουν έντονα **παραμυθιακά** και **εξωλογικά στοιχεία**, δηλαδή στοιχεία που η λογική μας δεν τα δέχεται ως πραγματικά και φυσικά.

ε) Παρουσιάζουν το χαρακτηριστικό της **αφηγηματικής πυκνότητας** στην πλοκή του μύθου, με αποτέλεσμα να διακρίνονται από έναν γρήγορο και γοργό ρυθμό στην όλη ροή και εξέλιξη του μύθου.

στ) Διαφέρουν ριζικά από άλλα αφηγηματικά τραγούδια, γιατί η υπόθεσή τους παρουσιάζει στοιχεία έντονης **δραματικότητας**.

Όλα αυτά τα στοιχεία και τα χαρακτηριστικά μπορεί κανείς εύκολα να τα διαπιστώσει και να τα επισημάνει στις δύο καλύτερες παραλογές: «Του Νεκρού αδελφού» και «Του γεφυριού της Άρτας».